

Žatec a krajina žateckého chmele na Seznamu světového dědictví

Věra KUČOVÁ

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2024.1.01>

ABSTRAKT: *V posledních letech jsou v České republice pro nominace k zápisu na Seznam světového dědictví preferována témata, která se kromě objektivních hodnot dochovaného dědictví opírají o zájem veřejnosti a místní samosprávné reprezentace. Je to potřebné pro zajištění podmínek pro dokumentaci a pro přípravu řady textů. Článek představuje mnohaletý příběh dlouhé, ale úspěšné nominace města Žatce a související krajiny s chmelnicemi na cestě k zápisu na tento Seznam. Nešlo pouze o prezentaci dochovaného chmelařského dědictví. Během procesu docházelo k využití metodických zkušeností Národního památkového ústavu i znalostí specialistů na dosud méně prezentované téma chmelařského stavebního dědictví, to vše v synergii a s podporou samosprávy a místních obyvatel. Nominace prokázala i význam cíleně a paralelně rozvíjené oborové výzkumné činnosti, která napomohla lépe představit hodnoty kulturní krajiny, jejíž typ dosud nebyl na Seznamu světového dědictví zastoupen. Prestižní mezinárodní status pro další kulturní krajinu v Česku může na národní úrovni do budoucna posílit mezíresortní spolupráci.*

KLÍČOVÁ SLOVA: světové dědictví; Žatec; Stekník; chmelnice; chmelařská krajina; kulturní krajina

Žatec and the landscape of Saaz hop on the World Heritage List

ABSTRACT: *In recent years, in the Czech Republic, nominations for inscription on the World Heritage List have been preferred for topics that, in addition to the objective values of preserved heritage, are based on the interest of the public and local government representation. This is necessary to ensure the conditions for documentation and for the preparation of a number of texts. The article presents a multi-year story of the long but successful nomination of the town of Žatec and the associated landscape with hop-growing plants on the way to inscription on this List. This was not only about presenting the preserved hop-growing heritage. During the process, the methodological experience of the National Heritage Institute and the knowledge of specialists on the hitherto less presented topic of hop-growing architectural heritage were used, all in synergy and with the support of the local government and local residents. The nomination also demonstrated the importance of targeted and parallel research activities, which have helped to better present the values of a cultural landscape whose type has not been represented on the World Heritage List. The prestigious international status for other cultural landscapes of Czechia may strengthen inter-ministerial cooperation at the national level in the future.*

KEYWORDS: world heritage; Žatec; Stekník; hop field; hop-growing landscape; cultural landscape

Dědictví pěstování a zpracování chmele jako téma pro Indikativní seznam¹

Potenciál stavebního a architektonického dědictví Žatce a krajiny spojené s pěstováním chmele jako tématu mezinárodního významu byl na stránkách tohoto časopisu v posledních letech představen dvakrát.² V tomto článku sumarizujeme dlouhou cestu, kterou prošel široký kolektiv, zahrnující místní obyvatele, pracovníky Národního památkového ústavu (dále jen „NPÚ“), chmeláře, samosprávy a dotčené úřady všech úrovní, kteří se podíleli na přípravě nominace, vedoucí až k zápisu chmelařské krajiny Žatecka na Seznam světového dědictví (obr. 1).

V úvodu je vhodné připomenout, že historické jádro Žatce – v tradičním rozsahu „města

v hradbách“ – bylo vybráno k ochraně formou památkové rezervace (obr. 2a–b) mezi vůbec prvními. Došlo k tomu v souvislosti s přijetím „prvního památkového zákona“. Rezervační výnos byl pro tuto část města vydán v roce 1961, aktualizován v roce 1976.³ Příběh tematizování specifika stavebního památkového fondu spojeného se zpracováním chmele v Žatci je však nutno datovat o několik desetiletí později, k počátku 21. století. Tehdy se v Státním ústavu památkové péče objevily první komplexnější práce pro vymezení a vyhlášení památkové zóny (obr. 3), v území s vysokou koncentrací dochovaných chmelařských staveb na Pražském předměstí, jižně od památkové rezervace. Hlavní díl práce a zásluha na zviditelnění Pražského předměstí v Žatci lze

■ Poznámky

1 K pojmu „Indikativní seznam“ více například web NPÚ: *Památky s mezinárodním statutem*, dostupné z: <https://www.npu.cz/pamatky-mezinarodni-status>, vyhledáno 22. 10. 2023, a v publikaci Věra Kučová – Olga Bukovičová, *Světové dědictví a Česká republika*, Praha 2022, dostupné na téže webové stránce.

2 Viz Lucie Radová, *Chmelařská krajina Žatecka ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2022, č. 5, s. 529–534. – Eadem, *Nová krajinná památková zóna Žatecká chmelařská krajina*, *Zprávy památkové péče* LXXXII, 2022, č. 2, s. 261–268.

3 Výnos MŠK č. 36.568/61-V/2 z 31. 8. 1961 o prohlášení městské památkové rezervace v Žatci, novelizováno Výnosem MK ČSR č. 16.417/87-VI/1 ze dne



1

tedy přičíst tehdejší vedoucí odboru památkové péče Vladimíře Rákosníkové, spolupracující s (tehdy ještě samostatným) Státním památkovým ústavem v Ústí nad Labem a v neposlední řadě s členy místního spolku Chmelobrana založeného v roce 2000 (obr. 4).⁴

Památková zóna na Pražském předměstí v Žatci (dále také jako „PZ v Žatci“) byla vyhlášena na jaře 2003.⁵ Není nutno blíže připomínat, že v České republice úspěšně pomáhá obnově mnoha kulturních památek v chráněných městech od roku 1992 *Program regenerace městských památkových rezervací a památkových zón*,⁶ kdy základní podmínkou pro získání příspěvků na obnovu od Ministerstva kultury je zpracování vlastního programu s konkrétními prioritami. V Žatci byl proto krátce po vyhlášení památkové zóny objednan analytický dokument i pro tuto část města.⁷ V jeho konceptu hráli již významnou roli odborníci, kteří byli zároveň členy ve městě aktivně působícího občanského sdružení Chmelobrana.

Velmi významnou oporou pro vysvětlování jedinečné chmelařské historie Žatce bylo a je i tamní Chmelařské muzeum, které s rozlohou 4 000 m² představuje největší expozici tohoto druhu na světě.⁸ Na rozdíl od desítek muzejních institucí založených státem, kraji nebo obce-

mi toto zařízení bylo založeno již v roce 1997 z iniciativy chmelařů a je součástí společnosti CHMELAŘSTVÍ, družstvo Žatec, jež sdružuje zcela většinově české i moravské pěstitele chmele, kteří hospodaří na cca 96 % ploch chmelnic České republiky.⁹ Expozice byla vytvořena přímo v areálu historických objektů v srdci dnešní památkové zóny. Prezentuje jak vývoj oboru, tak množství fotografií a písemných dokladů o pěstování chmele a o vaření piva, zahrnuje množství autentických předmětů nejrůznějších funkcí a rozměrů. Již od přelomu tisíciletí byl tak v Žatci budován edukační základ pro poro-

■ Poznámky

21. 12. 1987, viz *Památkový katalog: Žatec – historické jádro*, <https://pamatkovykatalog.cz/zatec-mestska-pamatkova-rezervace-7663614>.

⁴ Rozhovor s jedním ze zakladatelů spolku Miroslavem Siegerem viz: Nápad založit chmelovou armádu vznikl v Žatci u piva, *Žatecký a lounský deník*, 5. 10. 2010. Dostupné z: https://zatecky.denik.cz/zpravy_region/chmelobrana_zatec_ckt_20101005.html, vyhledáno 22. 10. 2023.

⁵ Vyhláška MK č. 108/2003 Sb. ze dne 1. dubna 2003 o prohlášení území s historickým prostředím ve vybra-

ných městech a obcích za památkové zóny a určování podmínek pro jejich ochranu; *Památkový katalog: Žatec – Pražské předměstí*, <https://pamatkovykatalog.cz/zatec-mestska-pamatkova-zona-7665310>.

⁶ Obecné podmínky a přehledy uplatněných dotací představuje web MK: <https://www.mkcr.cz/program-regenerace-mestських-pamatkovych-rezervaci-a-mestських-pamatkovych-zon-cs-282>, vyhledáno 22. 10. 2023. Program komplexněji představila publikace *20 let Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón, 1992–2012*, Praha 2012.

⁷ Jiří Vaníček – Petr Bažant, *Památková zóna Žatec. Revitalizace Pražského předměstí pro rozvoj podnikání – Rozbor území*, HUML & VANÍČEK – architektonický a projektový ateliér, Žatec, duben 2004 (studie pro Město Žatec).

⁸ Vladimír Valeš, Historický drahokam v náhrdelníku světové jedinečnosti města Žatec = Historic Jewel in the crown of Žatec's worldwide uniqueness, *Český chmel = Czech hops* 2017, s. 54–55, dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/573848/Cesky_chmel_2017.pdf. Oficiální web Chmelařského muzea Žatec dostupný z: <https://www.chmelarskemuzeum.cz/>, vyhledáno 22. 10. 2023.

⁹ Oficiální webové stránky Chmelařství, družstvo Žatec, dostupné z: <https://chmelarstvi.cz/profil-spolecnosti/>, vyhledáno 22. 10. 2023.

Obr. 1. Ikonický pohled na zámek Stekník na terénní ostrožně, pod níž jsou po staletí rozsáhlé chmelnice. Foto: Karel Kuča, 2016.

Obr. 2. Žatec, náměstí Svobody se soliterní budovou radnice v dominantní pozici a sloupem se sousedním Nejsvětější Trojice. Městská památková rezervace obsahuje různorodou zástavbu na protáhlé ostrožně se stavbami monumentálními i tradičními měšťanskými domy. Foto: Karel Kuča, 2016.

Obr. 3. Žatec, pohled na západní část městské památkové zóny s různorodou zástavbou, nad níž vyčnívají vysoké komíny někdejších sirných komor. Foto: Věra Kučová, 2019.

zumění celému procesu pěstování a zpracování chmele (obr. 5).

Jak se sešly myšlenky na status světového dědictví?

Nezávisle na sestavení programu regenerace PZ v Žatci se na podzim 2006 v NPÚ naskytla příležitost odborně doplnit Indikativní seznam pro budoucí nominace k zápisu na Seznam světového dědictví.¹⁰ V srpnu 2006 byl NPÚ vyzván k přípravě materiálů pro aktualizaci tohoto seznamu,¹¹ neboť v této době na Ministerstvu kultury (dále také „MK“) byly již shromážděny požadavky některých samospráv na jeho doplnění.¹²

NPÚ s poměrně čerstvou znalostí o potenciálu památkové zóny v Žatci s chmelařskými stavbami i s dosud živými kontakty na místní odborníky tehdy přišel s vlastním odborným názorem na další téma. Nabízela se totiž možnost vyplnění tematické mezery na Seznamu světového dědictví, jak k tomu smluvní státy Úmluvy již od roku 1994 vyzývá tzv. Globální strategie k budování věrohodného a vyváženého Seznamu světového dědictví a na ni navazující analýza Mezinárodní rady památek a sídel (dále jen „ICOMOS“), která vytipovala méně zastoupené typy kulturního dědictví a doporučila hledat jejich reprezentativní zástupce („filling the gaps“). Ministerstvu kultury bylo proto z NPÚ doporučeno téma, které dosud na Seznamu světového dědictví nefigurovalo a zároveň se vázalo na obecně známé tradice v českém prostředí, tehdy s pracovním názvem „Památky pěstování a zpracování a výroby piva v Žatci“.

Podklady byly Ministerstvu kultury zaslány v říjnu 2006.¹³ Ačkoliv v době přípravy došlo i k několika personálním výměnám jak v tomto úřadě, tak i na pozici generálního ředitele NPÚ, vedení ministerstva akceptovalo podklady poměrně rychle¹⁴ a NPÚ byl vyzván k přípravě příslušných materiálů, jež by bylo možné předložit Centru světového dědictví do konce února 2007. V případě památek v Žatci, kde zájem o nominaci ještě nebyl oficiální iniciativou



2



3

„zdola“, to znamenalo rychle zahájit jednání s představiteli města.¹⁵ Na začátku prosince 2006 byly vypraveny dopisy generálního ředitele NPÚ k tehdejšímu starostovi Žatce Erichu Knoblauchovi a představitelům hlavních subjektů reprezentujících pěstování a zpracování

¹² Konkrétně Západočeský lázeňský trojúhelník jako priorita tehdejšího vedení Karlovarského kraje, Televizní vysílač a hotel na Ještědu z iniciativy vedení města Liberce, Národní hřebčín v Kladruzech nad Labem jako iniciativa jeho tehdejšího vedení, s podporou Pardubického kraje a Ministerstva zemědělství.

¹³ Materiál s průvodním dopisem čj. NPÚ-302/6161/2006 z 25. 10. 2006.

¹⁴ Sdělení MK k. čj. 10915/2006 z 5. 12. 2006, k témuž i Výroční zpráva MK za rok 2006, s. 205.

¹⁵ Již v listopadu 2006 jsme prostřednictvím ředitele Chmelařského muzea, Vladimíra Valeše, získali seznam vhodných adresátů k úvodnímu oslovení.

■ Poznámky

¹⁰ Viz pozn. 1.

¹¹ Dopis vrchního ředitele sekce F MK, Aleše Grofa, čj. 10915/2006 z 9. srpna 2006.



4



5

Obr. 4. Členové spolku Chmelobrana před svým zázemím – jednou z bašt historických hradeb. Foto: Věra Kučová, 2017.

Obr. 5. Žatec, Chmelářské muzeum, pobled z náměstí Prokopa Malého; kromě expozice muzeum prezentuje různé funkce skladových objektů i sirnou komoru. Foto: Karel Kuča, 2016.

chmele,¹⁶ včetně projektového ateliéru Huml & Vaníček, který v té době intenzivně řešil regeneraci a konverze chmelářských staveb v Žatci,¹⁷ s nabídkou schůzky v dané věci. Jednání s informacemi o tom, jak proces nominace probíhá a jaké náležitosti mají její jednotlivé fáze, se uskutečnilo 20. prosince 2006. Přijetí na radnici bylo nejprve velice opatrné, na konci setkání již nanejvýš otevřené. Ve městě a v části jeho občanské veřejnosti (vázané především na občanská sdružení Chmelobrana a Chrám chmele a piva)¹⁸ totiž shodou okolností myšlenka na zápis na Seznam světového dědictví již několik let existovala, pouze nebylo zcela jasné, jakými konkrétními kroky stanoveného cíle dosáhnout.

Další fází byla komunikace s představiteli chmelářů, jimž patřilo mnoho staveb na Pražském předměstí. Byly jim vysvětleny hlavní principy s cílem rozehnat jejich případné obavy.¹⁹ Druhé, již širší jednání 20. února 2007 zaznamenalo plnou podporu vedení města úmyslu na Indikativním seznamu figurovat.

První nominace jako „Žatec – město chmele“ (2013–2017)

Výše popsany proces z přelomu let 2006 a 2007 byl tedy zaměřen na získání souhlasu se zařazením na Indikativní seznam, tehdy hromadněji rozšiřovaný.²⁰ Vlastní nominace,

pro kterou je nutná podrobná dokumentace, nebyla tehdy ještě v prioritách MK ani NPÚ, takže její vlastní příprava ještě několik let čekala.²¹

Hlavním impulsem pro zahájení prací na nomináční dokumentaci byla aktivita tehdejší starostky města Žatce, Zdeny Hamousové.²² V Žatci byla ve dnech 14.–15. listopadu 2013 uspořádána jako tradiční akce platformy *Industriální stopy* konference věnovaná historickým pivovarům.²³ Konference měla také připomenout 10. výročí vyhlášení žatecké památkové zóny s jejími chmelářskými stavbami. Byla tak příležitostí představit dokončený projekt turistického areálu vzniklého přestavbou bývalých chmelářských skladů. Projekt podpořený z Integrovaného operačního programu (dále jen „IOP“) byl v letech 2009–2011 realizován pod souhrnným názvem *Chrám chmele a piva*²⁴ a konferenci poskytl stylové zázemí. Hlavní areál Chrámu vznikl konverzí několika historických objektů naproti Chmelářskému muzeu a doplněním ověřovitou stavbou tzv. Chmelového majáku, která poskytuje po výjezdu výtahem s multimediálním programem nadhled nad celou památkovou zónu Žatce a její unikátní střešní krajinu včetně „lesu komínů“. Vedení města pro konferenci připravilo

bolu území, kde se setkávají dva fenomény – chmelářství a pivovarnictví. Sdružení se personálně prolínalo se spolkem Chmelobrana, viz pozn. 4.

19 Dopis čj. NPÚ-302/9303/2006 z 3. ledna 2007 pro vedení společnosti CHMELARSTVÍ, družstvo Žatec s bližším vysvětlením, v čem nominace spočívá.

20 Předchozí aktualizace Indikativního seznamu probíhala v roce 2000. Další jeho doplnění představoval až bilaterální projekt montánního dědictví v Krušnohoří, který byl předkládán v roce 2012, a mezinárodní nominace významných lázeňských měst v roce 2014. V roce 2020 byl Seznam doplněn o čistírnu odpadních vod v Praze-Bubenči.

21 NPÚ tehdy pracoval paralelně na několika nomináčních projektech: v procesu hodnocení byla v letech 2006–2008 první verze pro ruční papírnu ve Velkých Losinách, zahájeno bylo hodnocení nominace Lázně Luhačovice (projednávano 2008), rozpracován byl bilaterální projekt Památky Velké Moravy (první projednávání 2008–2009, podruhé 2013–2014). Objevil se také tlak na přednostní prezentaci Národního hřebčína v Kladru nad Labem, který získal prestižní dotaci prostředků EU na obnovu stájových komplexů. Od roku 2010 bylo také kulturně-politickým zadáním využít nabídku Saska k bilaterálnímu projektu Hornický region Erzgebirge-Krušnohoří.

22 Zdeňka Hamousová byla starostkou Žatce v letech 2010–2022. Projektu nominace věnovala velké úsilí a v neposlední řadě trvale zajišťovala i potřebné související prostředky.

23 Za organizací konference stál Institut pro památky a kulturu, Kolegium pro technické památky ČKAIT & ČSSI a město Žatec.

24 Podrobněji o rozsahu projektu a povaze konverzí viz HUML & VANÍČEK: Chrám chmele a piva v Žatci, StavbaWeb, www.stavbaweb.cz/clanek/huml-vanick-chram-chmele-a-piva-v-zatci-6818/, vyhledáno 22. 10. 2023.

■ Poznámky

16 Dopisy jsou souhrnně uloženy ve spisovně NPÚ pod čj. NPÚ-302/8997/2006.

17 Viz pozn. 7.

18 V březnu 2001 bylo v Žatci založeno a později v květnu registrováno občanské sdružení Chrám Chmele a Piva. Myšlenkou, která sjednotila jeho zakladatele, bylo tehdy vybudování Chrámu chmele a piva jako sym-

Obr. 6. Žatec. Rozsáhlý areál Společenského pivovaru, zvaného Dreherův, severozápadně od jádra města byl postaven v letech 1900–1923. Kulturní památkou od roku 2015, vzniklo již několik studií na celkovou regeneraci. Foto: Karel Kuča, 2016.

Memorandum o spolupráci hlavních aktérů, které bylo také v jejím závěru slavnostně podepsáno. Na základě něj starostka města hned od ledna 2014 oficiálně založila Řídící skupinu k nominaci (pro niž také užíváme mezinárodní název „Steering Group“) a začala svolávat schůzky, jež rozběhly proces přípravy potřebných dokumentů. Skupina byla sestavena ze zástupců samosprávy, Městského úřadu s gescí památkové péče a stavebního práva, NPÚ, ale zapojeni byli i ředitel Chmelařského muzea, ředitel Regionálního muzea K. A. Polánka se sídlem v Žatci a zástupci Chmelobraný; zasedání skupiny se dle potřeby účastnili i další partneři.

Nominace byla tehdy koncentrována výhradně do jurisdikce města Žatec a zahrnovala obě památková území, tedy památkovou rezervaci a památkovou zónu. Pro tuto zónu bylo z podnětu řídicí skupiny a s velkým nasazením odborné i výkonné složky památkové péče vymezeno dosud chybějící ochranné pásmo.²⁵ Přímo vazu na využití chmele pro vaření piva přímo v Žatci prezentoval Žatecký pivovar, který na severním konci historického jádra nahradil někdejší hrad, a zachráněná renesanční sladovna na Pražském předměstí. Fenomén vaření piva z vynikajícího žateckého chmele pak reprezentoval i veliký areál bývalého Společenského pivovaru na severním předměstí (někdy nazývaný Dreherův), který s historií stavebního a obchodního boomu v Žatci na přelomu 19. a 20. století úzce souvisel (obr. 6). Cílem zapojení do nominace byla zejména záchrana tohoto unikátního areálu, který by v případě získání statusu světového dědictví snáze dosáhl na finanční pomoc. Tato odborně správná snaha (zachránit pivovar) byla zároveň noční můrou celého procesu. Nejprve bylo totiž organizačně obtížné zajistit jeho právní ochranu²⁶ a vymezení základního památkového ochranného pásma²⁷ a souběžně řešit alespoň základní kroky pro technickou stabilizaci jeho stále se zhoršujícího stavu. (V roce 2017 Město Žatec dokonce od několika vlastníků areál koupilo.)

Pro nominační dokumentaci byla zpracovávána také první srovnávací studie, zacílená tehdy výhradně na oblasti pěstování chmele, neboť cílem bylo zdůraznit skutečnost, že jiná chmelařská krajina na Seznamu světového dědictví nefiguruje. Hlavní pasáže studie s výčtem všech klíčových chmelařských oblastí světa připravil zkušený člen týmu chmelařů, Jiří Vent. V září 2016 byl pak koncept nominační dokumentace



6

poslán k formální kontrole Centru světového dědictví a v listopadu přišlo několik doporučení pro její doplnění.²⁸ V lednu 2017 byla prostřednictvím Ministerstva kultury nakonec zaslána do Paříže finální dokumentace k oficiálnímu hodnocení.

Hodnotící proces v letech 2017–2018

V červnu 2017 byla z centrály ICOMOS doručena informace o přípravě expertní mise s výzvou k dodání případných aktualizací. Vlastní terénní posouzení včetně množství prezentací a diskusí v různě širokých kolektivech včetně workshopu se zástupci občanů proběhlo ve dnech 19. srpna – 2. září 2017. V říjnu 2017 byla doručena nabídka k osobní účasti zástupců České republiky na jednání mezinárodního expertního panelu ICOMOS. Tříčlenná delegace zahrnující i autorku článku²⁹ vyslechla 24. listopadu 2017 sérii otázek a výhrad členů uvedeného panelu ICOMOS, které byly zdrojem prvního vystřízlivění chladícího několikaleť optimismus. Po několika úvodních dotazech přítomných expertů bylo zjevné, že projekt se poněkud chaoticky zaměřuje hned na několik typů dědictví.³⁰ Expertům totiž nebylo jasné, zda preferujeme památky spojené se zpracováním chmele, nebo (díky popisu žateckého pivovaru, zachráněné renesanční sladovny i Dreherova pivovaru) prezentujeme i dědictví vaření piva a související stavební dědictví, které ale nebylo ve srovnávací analýze detailně porovnáváno s jinými významnými pivovary světa. Zejména však byla formulována výhrada k tomu (co NPÚ v dosavadním procesu opatrně naznačoval), že není prezentován celý proces pěstování „od pole do skladu“ a že nejsou detailněji popsány případné úpravy krajiny, podmiňující celý proces.

■ Poznámky

25 Č. MUZA 31941/2015, Územní rozhodnutí o vymezení ochranného pásma MPZ ze dne 30. 11. 2015, <https://www.pamatkovykatalog.cz/ochranne-pasmo-mestske-pamatkove-zony-zatec-14539953>.

26 Pivovar byl prohlášen za kulturní památku 11. února 2015, ochranné pásmo bylo vyhlášeno až v roce 2018, č. MUZA 6665/2018, Územní rozhodnutí o vymezení ochranného pásma kulturní památky, viz <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/ochranne-pasmo-spolecenskeho-dreherova-pivovaru-19494390>.

27 Č. MUZA 6665/2018, Územní rozhodnutí o vymezení ochranného pásma kulturní památky ze dne: 21. 2. 2018, <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/ochranne-pasmo-spolecenskeho-dreherova-pivovaru-19494390>.

28 Dokument ICOMOS č. CLT/HER/WHC/PSM/16/546 ze 16. 11. 2016.

29 Delegaci tvořila trojice osob, úzce s tvorbou celé nominační dokumentace spojená, tj. mnohaletá starostka města Zdeňka Hamousová, vedoucí odd. UNESCO v odboru mezinárodních vztahů, Dita Limová, a Věra Kučová, vedoucí oddělení památek s mezinárodním statutem v NPÚ, GnŘ.

30 V posudku se uvádělo mj.: „... Srovnávací analýza vyvolává otázky, neboť se soustředí jen na pěstování a zpracování chmele a nezohledňuje aspekt „vaření piva“, zastoupený pivovarem v centru Žatce a pivovarem Antona Drehera, zatímco pěstování chmele v nominaci vlastně ani není zastoupeno. Metodika nevymezuje klíčová kritéria pro srovnání dopadů ekonomiky založené na jedné plodině na referenční území a řada důležitých statků při srovnávání nebyla zohledněna...“

Obr. 7. V rámci poradního procesu proběhl i týdenní workshop se členy steering group a experty ICOMOS. Zleva: Dita Limová (vedoucí oddělení UNESCO MK), Pierre de Cotte (specialista na kulturní krajinu), Leen Alberts (specialista na technické památky a pivovarnictví), Lucie Radová (NPÚ, ÚOP v Ústí nad Labem), Apsara Sanchez (centrála ICOMOS – oddělení nominací), v popředí Marta Nedvědická, tlumočnice. Foto: Věra Kučová, 2019.



7

Jako poměrně zásadní problém pro nominaci, která by reprezentovala pouze „autentický urbanistický celek“ jako příkladně dochovanou historickou strukturu, se navíc ukázal i Chmelový maják v areálu Chrám chmele a piva (viz výše). Tato věžovitá konstrukce byla postavena v rámci výše popsaného projektu IOP, a to v době, kdy již byl Žatec na Indikativním seznamu, což bylo poctivě uvedeno v nominační dokumentaci a ICOMOS z ní pečlivě studoval.³¹ Na tomto místě je nutno uvést, že komplexní projekt Chrám chmele a piva (v němž Chmelový maják tvořil jen část investic) byl předložen do národní soutěže o prostředky EU těsně před rozhodnutím o zařazení na Indikativní seznam a NPÚ takový záměr ve správním řízení podpořil. V rozhodném období „přidělování peněz“ (2008–2009) nebylo reálné projekt přehodnocovat, aniž by město riskovalo, že dlouhá léta očekávanou významnou dotaci, zacílenou hlavně na regeneraci a konverzi vybraných historických staveb a chátrajících kulturních památek, nedostane vůbec.

V Paříži vznesené otázky a výhrady spolu s dalšími požadavky byly do Česka doručeny v prosinci 2017 v písemné formě.³² I přes narůstající skepsi byly v určeném termínu do konce února 2018 dodatky připraveny, a to včetně vysvětlení, že právě Chmelový maják a dostavba Chmelařského muzea dostaly na národní úrovni i respektovanou Cenu Klubu Za starou Prahu³³.

Na zasedání Výboru pro světové dědictví v létě 2018 do Bahrajnu jela česká delegace s tím, že pokud nebude situace zápisu nakloněna, nebude jakkoli lobbovat a doporučení z posudku připraveného panelem ICOMOS³⁴ přijme v plném rozsahu. Výbor pro světové dědictví nominaci projednal s výrokem doporučujícím posílit výzkum širšího zázemí Žatce se zaměřením na krajinu, kde je chmel pěstován, včetně vlivu tohoto zemědělství na její podobu, a případně předložit projekt ve výrazně upravené, velkorysejší podobě.³⁵

Druhá verze nominace – rozšířené pojetí

Výsledky projednání bylo samozřejmě nezbytné vstřebat a zvážit další postup. Zejména na úrovni Města Žatce, které do procesu vložilo nemalé prostředky i politickou energii, bylo nutné rozhodnout, zda se do nové verze přihlášky a nominační dokumentace pustí. Vedení Města

Žatce se ale rozhodlo ve svém úsilí pokračovat a prostřednictvím Ministerstva kultury byla centrála ICOMOS požádána o tzv. *mid-stream process*³⁶ (poradenství uprostřed již běžícího nominačního procesu) s tím, že nový projekt bude rozvíjen včetně vhodné krajinné části, a již v prosinci 2018 byla podepsána příslušná smlouva.

Poradenství probíhalo nejprve korespondenčně. V období ledna až února 2019 byla spoluprací členů *steering group* a přizvaných domácích expertních partnerů připravena podrobná informace o historii a specifikách pěstování chmele na Žatecku. Podklad byl vybaven i obsáhlými referencemi k historickým mapám, na jejichž základě český tým rovnou zdůvodnil svůj návrh na nejvhodnější části kulturní krajiny k zařazení do nominačního projektu. Vybrané území představuje prokazatelně dlouhou tradici pěstování i optimální přírodní podmínky a v neposlední řadě v něm byl i potenciál pro zajištění právní ochrany podle památkového zákona.³⁷

Na květen 2019 byl domluven program vícedenní expertní mise, na kterou přijeli dva

se zpracovává chmel, je zastíněno přítomností tohoto ohromného objektu zaměřeného na cestovní ruch... to, že byl Chmelový maják postaven bez posouzení dopadů na dědictví, které by pomohlo identifikovat negativní vliv na statek, jenž má být nominován, pokládá panel ICOMOS za nešťastnou událost.“

³² Dopis GB/AS/1558/IR ze dne 24. ledna 2018, uloženo v ESS NPÚ.

³³ Cena byla udělena v roce 2013. Více viz Rostislav Švácha, Podevátel! Cena Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí za rok 2012, *Věstník Klubu Za starou Prahu* XLIII (XIV), 2013, č. 1, s. 36–40, zvl. s. 39–40.

³⁴ Dokument WHC-18/42.COM/INF.8B1: *Evaluations of Nominations of Cultural and Mixed Properties. ICOMOS report for the World Heritage Committee*, s. 179–189, dostupné z: <https://whc.unesco.org/archive/2018/whc18-42com-inf8B1-en.pdf>, vyhledáno 22. 10. 2023.

³⁵ Rozhodnutí Výboru pro světové dědictví 42 COM 8B.26, viz *Decisions adopted during the 42nd session of the World Heritage Committee (Manama, 2018)*, s. 220, dostupné z: <https://whc.unesco.org/archive/2018/whc18-42com-18-en.pdf>, vyhledáno 22. 10. 2023.

³⁶ Tento proces platí přijímající strana, náklady jsou předem vyčísleny a o poradenství je sepsána smlouva. V tomto případě byla uzavřena již v prosinci 2018.

³⁷ Vybrána byla krajina okolo vesnice Stekník. Její historické jádro, včetně areálu zámku se zajímavými terasovými zahradami a opodál stojící někdejší vrchnostenskou sýpkou, je od roku 1995 plošně památkově chráněno vyhláškou Ministerstva kultury č. 249/1995 Sb., o prohlášení území historických jader vybraných obcí a jejich částí za památkové zóny.

zástupci ICOMOS. S nimi byl koncept upravené nominace konzultován jak v terénu, tak nad soubojem historických i současných map. Proběhla i prezentace aktuálních doplňkových aktivit v oblasti specifických projektů výzkumu a vývoje, což bezpochyby posílilo věrohodnost nominačního projektu (obr. 7). Na konci července 2019 přišla zpráva expertů obsahující i cenná doporučení, co v nominaci více rozvést a na co naopak rezignovat. Zejména bylo doporučeno nerozměňovat projekt informacemi o pivovarech a sladovně, i když jsou také chráněnými památkami, a u Žatce v popisech hodnoty více akcentovat jedinečnost městského prostředí s chmelem spojeného.

V únoru 2020 se na půdě MK sešla širší metodická porada za účasti zástupců Odboru památkové péče MK, Odboru mezinárodních vztahů MK a Národního komitétu ICOMOS a nad závěrečnou zprávou z *mid-stream procesu* byly projednány další potřebné detaily a nasměrována další práce. Ze zápisu z jednání citujeme některé pasáže:

„... Doporučení expertů ve vztahu ke chmelařské krajině potvrdilo předběžný výběr chmelařské krajiny v okolí Stekníku, na které proběhla odborná shoda již v rámci několika jednání NPÚ ÚOP a GnŘ a konzultací v rámci Steering Group (2018–19). Chmelařská krajina v okolí Stekníku velmi dobře projevuje integritu a autenticitu založenou na dlouhodobém využívání krajiny k pěstování chmele. (...) Správcem většiny dotčených chmelnic je navíc Chmelařský institut, s. r. o., který se zabývá komplexní vědeckovýzkumnou činností na úseku pěstování chmele a chmelnice na Stekníku jsou vedeny jako účelové hospodářství institutu, což do budoucna zajišťuje udržitelnost...“

V Žatci následně 6. března 2020 proběhla širší porada již s cílem rozdat úkoly pro další práce. Zásadní byla stabilizace nového názvu nominace.³⁸ Na poradě byla širěji projednána i nová koncepce pro hranici nárazníkové zóny. V případě chráněné památkové rezervace a památkové zóny v Žatci sice již památková ochranná pásma existovala (viz výše), ovšem v rozsahu poměrně úzkých pásů chránících bezprostřední okolí urbanistických celků. Pro krajinné pojetí bylo potřebné zvolit velkorysejší území. Rozsah nárazníkové zóny byl nakonec zvolen tak, aby byla společná oběma částem nominace a zároveň napomohla vysvětlit jejich vztahy a obecně odůvodnit krajinné pojetí: Právě v území nárazníkové zóny lze dokumentovat přirozené propojení řekou Ohře a z mladší historie i železniční propojení, které pomáhalo jak svozu chmele při sklizni a přesunu tisíců česáčů chmele, tak samozřejmě dalšímu obchodování.³⁹

Vymezení hranice nárazníkové zóny sledovalo kromě jejího optimálního vedení z hlediska krajiny také již existující vize a limity v platných územních plánech dotčených obcí, aby s nimi záměr širší ochrany okolí světové památky nebyl v kolizi a hranice proto nevyžadovala jejich úpravy. Byla zároveň provedena analýza již existujících limitů v nadřazené územně plánovací dokumentaci, tedy v Zásadách územního rozvoje Ústeckého kraje. Potvrdilo se, že širší okolí Žatce i Stekníku je ošetřeno již řadou regulací, jež potenciální stavební činnosti limitují (ochrana přírody, liniové stavby, letiště a další zájmy Armády ČR).⁴⁰ Pro novou verzi nominace byla samozřejmě také mírně upravena a pro krajinnou část logicky doplněna sestava řídicí skupiny, do které byla zapojena i starostka obce Zálužice, kam administrativně patří vesnice Stekník, a kastelánka státního zámku Stekník, který je v péči NPÚ.⁴¹ Do základní sestavy byli přizváni i zástupci chmelařů, kteří na expertní úrovni již od fáze *mid-stream procesu* nominaci velmi pomáhali; schůzek se po celou dobu účastnili přímo v osobě předsedy představenstva družstva Chmelařství a jednatele Chmelařského institutu.⁴²

Zcela nezbytná však byla příprava právní památkové ochrany vybraného území s chmelnicemi. I když jde o území z hlediska pěstování chmele velice stabilní a konsenzuálně komentované jako nejlepší, pro věrohodnou prezentaci bylo nutno správně určit její konkrétní hranice, popis předmětu ochrany a podmínek, jejichž naplňování bude památková péče sledovat.

Podrobný podklad pro krajinnou památkovou zónu připravilo Územní odborné pracoviště NPÚ v Ústí nad Labem a společně s generálním ředitelstvím NPÚ byl zpracován dokument, který pak prošel standardním připomínkovým řízením.⁴³ Opatření obecné povahy č. 1/2021 vydalo Ministerstvo kultury v srpnu 2021.⁴⁴

Vhodné je zde zmínit i dvouletí pandemie covid-19, která právě hned od poloviny března 2020 proces sestavení nové dokumentace brzдила. V počátcích nebyli zdaleka všichni partneři vybaveni technickými možnostmi rychlé komunikace, takže mnoho kroků probíhalo pouze na základě e-mailů a telefonátů. Příprava dokumentace i přesto postupovala rychle: některé nadále platné pasáže z první verze dokumentace mohly být zopakovány, některé redukovány a jiné naopak rozvedeny. Novou výzvou bylo samozřejmě doplnění fotografií a popisů týkajících se připojované krajinné části.

Poměrně složité bylo doplnění srovnávací analýzy v duchu doporučení expertů z *mid-stream procesu*, kteří navrhli vysvětlit podobnosti a odlišnosti nominované kulturní krajiny od dalších produkčních zemědělských krajin na Seznamu světového dědictví. To vyžado-

valo, aby dosavadní text komentující pouze krajiny s pěstováním chmele byl významně doplněn. Žádný adept kromě základního autorského týmu se ale nenašel (rovněž i kvůli pro širší komunikaci složitější kovidové době) a upravený text vznikl v kolektivu NPÚ. Největší podíl textu v doplněné srovnávací analýze zaujímal srovnání s krajinami spojenými s produkcí hroznů a výrobou vína, neboť v diskusi s členy ICOMOS se ukázalo, že právě paralely a odlišnosti těchto procesů nejsou širěji známy.⁴⁵ Nová dokumentace byla v září 2020 předložena k formální kontrole a po zapracování drobných doporučení dokončena na přelomu roku 2020–2021; Centru světového dědictví byla předána prostřednictvím diplomatického zastoupení v Paříži dne 27. ledna 2021.⁴⁶

Hodnotící proces (2021–2023)

Nová expertní mise ICOMOS, tentokrát s jiným zastoupením, proběhla ve dnech 30. srpna – 5. září 2021 standardní formou kombinující výkladové části, bloky dotazů a detailní prohlídky předem zvolených nebo expertem vyžádaných míst. V průběhu jednání se otevřely další

■ Poznámky

38 Ze zápisu: „Byl opět diskutován název nominace v kontextu možné záměny slova „oblast“, které v sousloví Žatecká chmelařská oblast označuje mnohem větší území, než je předmětem nominace, pracovní se bude užívat zatím název: Žatec a krajina Žateckého chmele.“

39 Blíže k tomu článek v tomto čísle: Eva Dvořáková – Alena Borovcová, *Buštěhradská dráha a její přínos pro rozvoj Žatecka*, s. 43–55.

40 Možnost vedení hranice západně od Trnovan částečně napříč vojenským prostorem projednala starostka Zdeňka Hamousová na jaře 2020.

41 Starostkou obce byla a i v současnosti je Danuše Cilcová, kastelánkou je Jana Zajíčková.

42 Předsedou CHMELAŘSTVÍ, družstva Žatec je dlouhodobě Zdeněk Rosa, jednatelem Chmelařského institutu Josef Patzak.

43 O přípravě nové KPZ podrobněji in: Radová, Nová krajinná památková zóna (pozn. 2).

44 Opatření obecné povahy č. 1/2021 o prohlášení krajinného celku – území Žatecká chmelařská krajina za památkovou zónu a určení podmínek její ochrany (čj. MK 50527/2021 OPP, dostupné na úřední desce MK <https://www.mkcr.cz/uredni-deska-cs-84>, vyhledáno 28. 10. 2023).

45 Hlavní poznatky srovnávací analýzy viz Věra Kučová, *Světové výjimečné zemědělské produkční kulturní krajiny* v tomto čísle, s. 56–70.

46 Předávací dopis velvyslance čj. 1151-1/2021-PARIS, uvádějící 3 paré dokumentace, jež byla připravena ve slavnostní adjustaci obsahující kromě dokumentace i vzorky suchých chmelových hlávek.



8



9

otázky, jejichž precizní písemné zodpovězení bylo zajištěno hned po skončení mise. Na začátku října 2021 nezávisle na dodatcích pro experta obdržela Česká republika další sérii dotazů, které evidentně vyplynuly z posudků připravovaných paralelně dalšími hodnotiteli na základě dokumentace („peer review“).

V listopadu 2021 byla opět využita příležitost po osobní konzultaci před expertním panelem ICOMOS,⁴⁷ během níž vyvstaly další otázky, které se česká delegace snažila operativně zodpovědět na místě i návazně písemnou formou poté. Leden a začátek února 2022 byly určeny rozdělení úkolů a několikerému

on-line projednávání možných odpovědí. Konsolidovaný soubor odpovědí v anglické verzi byl diplomatickou cestou odeslán do Paříže ráno 24. února 2022. Toto datum je nezapomenutelné i proto, že úlevu ze včasného odeslání textů okamžitě vystřídalo zděšení, neboť ve stejných chvílích se svět dozvídal o zahájení válečné agrese Ruské federace vůči Ukrajině.

Válka na Ukrajině – iniciovaná paradoxně státem, který měl v létě 2022 předsedat zasedání Výboru pro světové dědictví, na němž se i „žatecká nominace“ měla rozhodnout – zasedla celou agendu světového dědictví do zcela jiného kontextu. Znejasněny byly četné další

Obr. 8. Okamžiky radosti po zápisu na Seznam světového dědictví – česká delegace v Rijádu, většina členů Steering Group, zleva: Monika Eretová (Odbor památkové péče MK), Naďa Goryczková (generální ředitelka NPÚ), Věra Kučová (Odbor památek s mezinárodním statusem NPÚ), Dita Limová (Odbor mezinárodních vztahů MK), Olga Bukovičová (koordinátorka svět. dědictví při MÚ v Žatci), Zdena Hamousová (dlouholetá starostka Žatce, Zdeněk Rosa (předseda představenstva CHMELARSTVÍ, Družstvo Žatec). Foto: Archiv NPÚ, 2023.

Obr. 9. Certifikát z UNESCO o zápisu na Seznam světového dědictví předáván na slavnosti v Žatci dne 18. 11. 2023 ministr kultury Martin Baxa. Foto: Archiv NPÚ, 2023.

standardní procesy i plánované oslavy 50. výročí přijetí Úmluvy o ochraně světového dědictví, na které se smluvní státy Úmluvy chystaly. Předsednictví Ruska pro rok 2022, schválené v roce 2021, se stalo pro mnoho států (zejména z našeho regionu) zcela nepřijatelným, neboť forma útoku i na kulturní dědictví je navíc v přímém rozporu se zněním Úmluvy.⁴⁸ Není účelem tohoto článku rekapitulovat diplomatické dění v oblasti agendy UNESCO, k historii této nominace však nelze zcela pominout vysvětlení více než ročního zdržení rozhodujících procesů.⁴⁹ Až ke konci roku 2022 nabídla Saúdská Arábie, že zasedání namísto Ruska uspořádá, čímž se odblokovaly přípravné procesy. Zasedání však bylo reálně plánováno až na rok 2023.

Po komunálních volbách v ČR se v říjnu 2022 významně změnilo složení samosprávy města Žatce. Starostou se stal Radim Laibl a proměnila se i rada města. Dosavadní starostka Zdenka Hamousová a místostarosta Jaroslav Špička, plnící roli site managerů,⁵⁰ zůstali i nadále jak v zastupitelstvu města, tak v sestavě řídicí skupiny.

Nečekanou komplikací se stala informace ze začátku roku 2023, že České dráhy plánují zrušit železniční trať mezi Žatcem a Lužnou u Rakovní-

■ Poznámky

47 Účasti se zhostila stejná trojice jako v roce 2017 (pozn. 29).

48 Článek 6, odstavec 3 zní: „Každý smluvní stát se zavazuje, že nepodnikne jakákoliv svévolná opatření, jež by mohla přímo či nepřímo poškodit kulturní a přírodní dědictví ... nacházející se na území druhých smluvních států.“

49 Ostatně i v době přípravy článku absurdní válečný konflikt pokračuje. Na Seznam světového dědictví v ohrožení byly v roce 2023 zapsány Kyjev, Lvov i Oděsa; Oděsa byla zapsána na Seznam světového dědictví v době přímého ohrožení v lednu 2023.

50 K pojmu *site manager* více in: Kučová – Bukovičová (pozn. 1), s. 52–55.

Obr. 10. Rozsah světového dědictví Žatec a krajina žateckého chmele. Zpracoval: Karel Kuča, 2023.

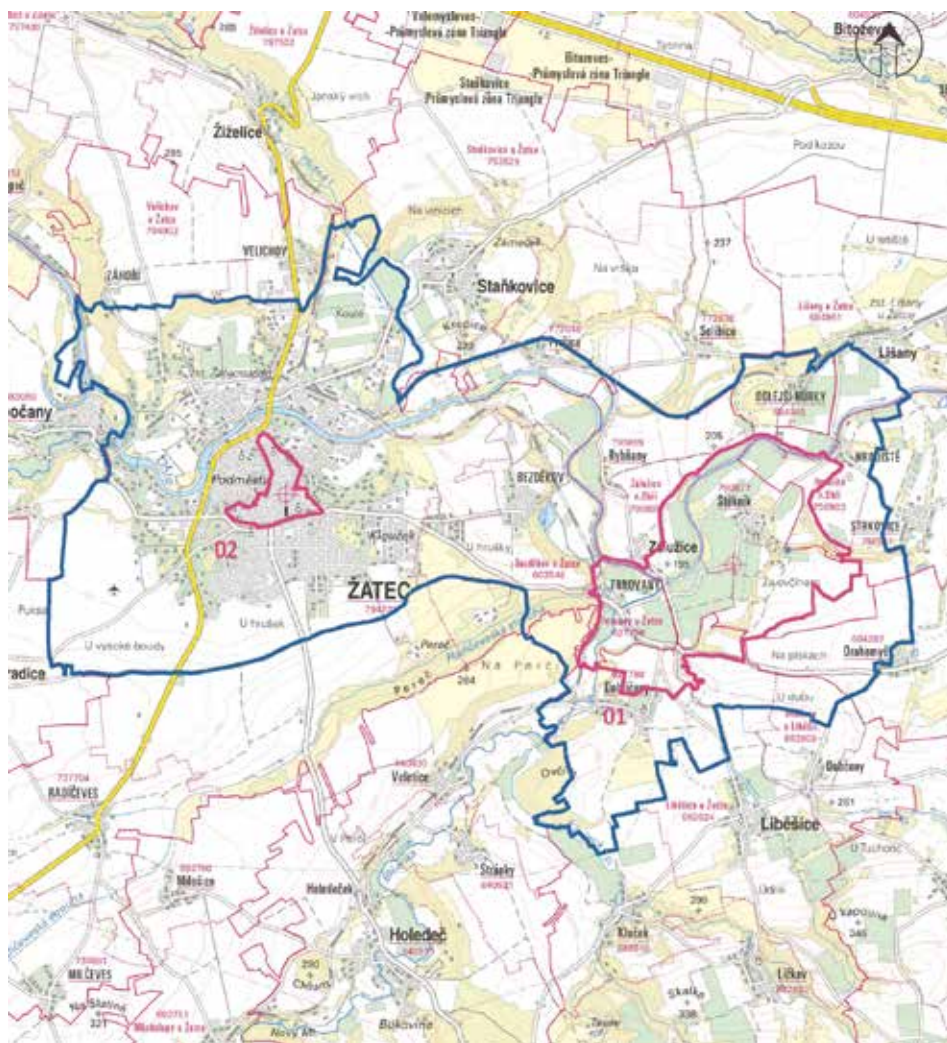
ka, procházející krajinnou částí, která byla právě přidána k nominaci. Význam trati a konkrétně zastávky v Trnovanech s dosud autentickým malým nádražním areálem⁵¹ byl v nominační dokumentaci akcentován jako jeden z fenoménů, který od 19. století významně napomohl rozšíření pěstování chmele. Trať sloužila jak k transportu sklizeného chmele, tak k dopravě brigádníků pro všechny nezbytné sezónní činnosti, zejména v době před boomem automobilové dopravy. Velkým nasazením nového vedení města Žatce a dalších osob se podařilo – i s odkazem na běžící nominační proces a potenciál zvýšeného zájmu o využívání trati – záměr zrušení železnice zatím zvrátit.⁵²

Dlouhý nominační příběh se začal blížít úspěšnému konci během léta 2023, kdy byly v podkladech blížícího se zasedání Výboru pro světové dědictví zveřejněny posudky ICOMOS a Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN). Jejich obsah naznačoval možný pozitivní výsledek. Okamžitě byly zahájeny přípravy „pro případ úspěchu“, což zároveň znamenalo udržet velkou disciplínu a neprozradit nic předčasně.⁵³ Ve dnech 10.–25. září 2023 proběhlo zasedání Výboru světového dědictví v saúdskoarabském Rijádu, v jehož průběhu se více než patnáctiletý proces snažení uzavřel úspěchem (obr. 8).

První týdn po zápisu plnila nová položka na Seznamu světového dědictví s názvem Žatec a krajina žateckého chmele mediální prostor s velkou intenzitou a v sobotu 18. listopadu 2023 proběhla v budově Městského divadla v Žatci velká slavnost. Její součástí bylo vystoupení řady osobností, v čele se starostou města Radimem Laiblem, hejtmanem Ústeckého kraje Janem Schillerem a site managerem nové světové památky Jaroslavem Špičkou. Vrcholem akce bylo předání oficiálního certifikátu doručeného z UNESCO s textem o zápisu na Seznam světového dědictví, který na akci dovezl ministr kultury Martin Baxa (obr. 9).⁵⁴ V programu nechyběly vzpomínky účastníků nominačního procesu, pozván byl i hlavní expert druhé hodnotící mise, profesor Helmuth Albrecht ze Saska, a tlumočnice obou hodnotících jednání i mise *mid-stream procesu* Marta Nedvěďická.

Co je tedy na Žatecku světovým dědictvím?

Nejprve uvedme pár slov k vysvětlení názvu, který pojem krajina obsahuje záměrně. Úvahy, jak by se měla nová světová památka jmenovat, totiž nebyly nijak snadné. V české verzi názvu se může „dvojí důraz na Žatec“ zdát i zvláštní duplicitou, opak je ale pravdou. Až při podrobnějších



10

diskusích se zahraničními odborníky se ukázalo, že právě mezinárodně známá značka odrůdy žateckého chmele „Saaz“, která nese dřívější německé jméno města Žatec, na národní úrovni již neužívané, bude dobře indikovat mezinárodní věhlas prezentované oblasti a známé odrůdy chmele, a tak bude reflektovat i dualitu nové světové památky. Naopak v první verzi dokumentace nebylo české jméno města Žatec s jeho německou verzí Saaz zjevně vůbec spojováno. Žatec a krajina žateckého chmele (*Žatec and the Landscape of Saaz Hops / Žatec et le paysage du houblon Saaz*) právě v cizích jazycích dobře kombinuje české jméno města a název odrůdy žateckého červeňáku (*Saaz Hops / houblon Saaz*), uznávané v mezinárodním měřítku v oborech zemědělských, konkrétně v pivovarnictví.⁵⁵

Z hlediska základní typologie památek světového dědictví bylo původní pojetí nominace upraveno na kulturní krajinu (viz výše). Z formálního hlediska je nová světová památka Žatec a krajina žateckého chmele památkou tzv. sériovou, v tomto případě tvořenou dvěma částmi – venkovskou a městskou –, jejichž role se

v průběhu historie doplňovaly a liší se dodnes v průběhu produkčního a zpracovatelského roku (obr. 10).

■ Poznámky

51 Viz Borovcová – Dvořáková (pozn. 39).

52 Vedení Českých drah naopak přistoupilo k určitému experimentu, a to podpoře atraktivity trati navýšením počtu spojů s cílem rozšířit dopravní možnosti spojení mezi Středočeským a Ústeckým krajem.

53 Nejde o žádnou pověřivost; do chvíle, než jsou doporučení z podkladů podrobena projednání mezi členy Výboru, jejichž délku a povahu nelze předem odhadovat, není vhodné dělat ukvapené závěry.

54 Tomáš Kassal, Ministr Martin Baxa předal Žatci certifikát o zápisu na Seznam světového dědictví, Město Žatec, dostupné z: <https://www.mesto-zatec.cz/mesto/aktualne/ministr-martin-baxa-predal-zatci-certifikat-o-zapisu-na-seznam-svetoveho-dedictvi-3755cs.html>, vyhledáno 22. 10. 2023.

55 K evropské značce kvality více Žatecký chmel – Chráněné označení původu, dostupné z: <http://www.zateckychmel.eu/>, vyhledáno 22. 10. 2023.



11



12



13

Obr. 11. Státní zámek Stekník na jižním okraji stejnojmenné vesnice měl v historii chmelařské krajiny významnou roli, prochází postupnou obnovou, vnější fasády na opravu ještě čekají. Foto: Karel Kuča, 2009.

Obr. 12. Náves ve Stekníku, centrální část vesnické památkové zóny, vyhlášené již v roce 1995. Foto: Karel Kuča, 2009.

Obr. 13. Stekník, někdejší zámecká sýpka na jihovýchodním okraji vesnice, později rovněž adaptovaná na sušárnu chmele. Foto: Karel Kuča, 2018.

Zjednodušeně lze říci, že základem tématu je venkovská část v rozsahu krajinné památkové zóny Žatecká chmelařská krajina, která byla v procesu nominace vymezena a vyhlášena.⁵⁶ Tvoří ji venkovské chmelnice a ze související zástavby zejména vesnice Stekník, kde se nachází stejnojmenný zámek v péči NPÚ (obr. 11) a jejíž zastavěná část je již od roku 1995 vesnickou památkovou zónou (obr. 12). Důležitou skutečností je vysoký podíl majetku, který má ve vesnici a celé krajinné památkové zóně právě Chmelařský institut, který zde rozvíjí praktické aktivity spojené se šlechtěním chmele (obr. 13).⁵⁷

Vedlejší vesnice Trnovany, která je nyní z hlediska samosprávy součástí Žatce, je bohužel dochována spíše torzálně, obsahuje však nejen tematicky významné historické nádraží, ale především dvě typologicky mimořádné sušárny chmele (obr. 14 a, b), významně obohacující ukázky tohoto typu stavebního dědictví nad rámec sušáren, které jsou ve struktuře vesnice Stekník. Vybrané venkovské území jako celek výborně reprezentuje krajinu s vysokou koncentrací chmelnic, a to v autentických, historickou ikonografií dlouhodobě doložených polohách produkčních ploch. Krajinný reliéf umožňuje vnímat provázání chmelnic na specifické chmelařské venkovské objekty, stabilitu historických cest, jež byly využívány v krajině, i v cestách do města Žatce.

Městskou část světového dědictví představuje historická část města Žatec, a to společně území památkové rezervace⁵⁸ a památkové zóny.⁵⁹ Tento urbanistický celek s různorodou zástavbou představuje vynikající příklad městského zázemí

■ Poznámky

56 Podrobněji k tomu viz Radová, Nová krajinná památková zóna (pozn. 2).

57 Přímou v zástavbě vesnice má Chmelařský institut své tzv. účelové hospodářství, situované v usedlostech čp. 9 a čp. 10, které jsou kulturními památkami, a vlastní i někdejší barokní zámeckou sýpku na jihovýchodním okraji zástavby.

58 Viz pozn. 3.

59 Viz pozn. 5.



14a



14b

Obr. 14a–b. Vesnice Trnovany se nedochovala v úplnosti struktury zástavby, obsahuje však dvě typologicky jedinečné sušárny chmele: a) sušárna usedlosti čp. 8 s novogotickým tvaroslovím, b) sušárna usedlosti čp. 9 se čtyřmi komorami. Foto: Karel Kuča, 2009, a Věra Kučová, 2018.

Obr. 15. Žatec, památková zóna, dům čp. 1232. Chmelařské sklady jsou zcela charakteristické velkými prostory pro skladování žoků usušeného chmele před exportem, v nejstarších objektech je většina nosných konstrukcí dřevěných. Foto: Věra Kučová, 2017.



15

pro proces pěstování, zpracování, uchovávání a vývoz chmele. K tématu chmelařství je nutno akcentovat zejména zajímavou strukturu památkové zóny, v níž se prolínají rezidenční objekty se sklady, balírnami a zpracovatelskými stavbami. Jedinečnost zdejšího stavebního bohatství představují dochované dispozice, konstrukce a detaily chmelařských objektů (obr. 15), panorama s komíny sušáren a šířen chmele (obr. 16), včetně pozůstatků dokladů sušení na historických půdách.

Srdcem tohoto území je poměrně rozsáhlý celek Chmelařského muzea (viz výše) a naproti němu stojící Chrám chmele a piva (obr. 17a, b). Rovněž výborně dochovaná urbanistická struktura památkové rezervace s charakteristickými měšťanskými domy, radnicí, kostelem, areálem pivovaru, ale zejména s množstvím dokladů sušení chmele na půdách měšťanských domů (obr. 18) samozřejmě celý příběh mnoha staletí významně posiluje. Symbolem tématu je v tomto území drobná, ale funkční chmelníčka v pohledové vazbě u radnice (obr. 19),⁶⁰ u které probíhají i sezónní slavnosti uchovávací tradice sahající do minulých staletí.

Obě části jsou si geograficky blízké, po staletí spojené řekou Ohří a od 19. století i železnicemi, které byly v exportním úspěchu žateckého chmelařství jedním z klíčových faktorů. Pro posílení této kulturně-historické informace byly v průběhu nominačního procesu za kulturní památku prohlášeny jak areál železniční stanice v Žatci,⁶¹ tak drobné vesnické nádraží v Trnovanech.⁶² Do trnovanského nádraží jsou v plánu péče o světovou památku navíc do budoucna vkládány velké cíle z hlediska zlepšení dostupnosti venkovské části právě po železnici; v jeho okolí lze navíc spatřit i potenciál pro doplnění dosud chybějící infrastruktury služeb.

■ Poznámky

60 Josef Ježek, Nejmenší chmelníčka na světě s novou výsadbou Žateckého poloraného červeňáku = The world's smallest hop garden newly replanted with saaz hops, *Český chmel = Czech hops 2017*, s. 26–27, dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/573848/Cesky_chmel_2017.pdf, vyhledáno 22. 10. 2023.

61 Památkový katalog: Železniční stanice Žatec, <https://pamatkovykatalog.cz/zeleznicni-stanice-zatec-11962948>.

62 Památkový katalog: Areál železniční stanice Trnovany, <https://pamatkovykatalog.cz/areal-zeleznicni-stanice-25809149>.



16



17a



17b

Obr. 16. Žatec, památková zóna, sušárna a sklad chmele Vincenze Zulegera čp. 1232; v pozadí sklad areálu čp. 753, rovněž s komínem sirné komory. K nejlépe dochovaným velkým skladům patří objekty při Kovářské ulici. Foto: Karel Kuča, 2016.

Obr. 17a–b. Žatec, památková zóna. a) Velký areál Chmelářského muzea v prostoru náměstí Prokopa Velkého; b) K Chmelářskému muzeu byla v rámci projektu Chrám chmele a piva přistavěna moderní hala, v níž je vystaven jeden ze starších česacích strojů, v pozadí věž Chmelového majáku. Foto: Věra Kučová, 2023.

V tomto článku nelze do detailu popisovat všechny nejvýznamnější objekty, prostranství a hodnoty nové světové památky; díky zlepšujícímu se obsahu *Integrovaného informačního systému památkové péče* lze podrobnější po-

pisů pro všechny památkově chráněné části nalézt v *Památkovém katalogu*.⁶³ Žatecko má navíc velkou výhodu v tom, že na nominačním projektu se podílelo velké množství osob se zájmem v maximální míře průběžně informovat i místní obyvatelstvo. Texty související s nominací byly již před zápisem průběžně využívány pro letáky, interaktivní mapu a z popisných pasáží nominační dokumentace byla sestavena i obsáhlejší kniha, která se od roku 2021 v Žatci prodává.⁶⁴

Jak je pro Žatecko definována výjimečná světová hodnota?

Z pravidel pro zápis na Seznam světového dědictví připomeňme, že při každém nominačním záměru je důležité vystihnout, jaké hlavní hmotné atributy jsou nositeli oné výjimečné

světové hodnoty (pro niž se i na národní úrovni užívá anglická zkratka „OUV“, tedy „outstanding universal value“). To znamená v popisných pasážích jasně ukázat, na jakých nemovitostech (případně i na kterých nehmotných aspektech) lze hodnoty místa doložit. Správné územní vymezení by pak mělo takové typické nemovitosti a znaky zahrnovat uvnitř hranice.⁶⁵ Podle pravidel nominací byla pro Žatecko ve vztahu k OUV zformulována argumentace odkazující hned na

■ Poznámky

63 Viz pozn. 4 a 7 a dále Památkový katalog: Žatecká chmelářská krajina, <https://pamatkovykatalog.cz/zatecka-chmelarska-krajina-24569157>. – Památkový katalog: Stekník – vesnická památková zóna, <https://pamatkovykatalog.cz/steknik-vesnicka-pamatkova-zona-7665762>. – Památkový katalog: Zámek Stekník, <https://pamatkovykatalog.cz/zamek-2298425>.

64 *Žatec a krajina žateckého chmele: na cestě ke světovému dědictví*, Žatec 2021.

65 K tomuto blíže např. Jukka Jokilehto (ed.), *What is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*, Berlin 2008, dostupné z: https://openarchive.icomos.org/id/eprint/435/1/Monuments_and_Sites_16_What_is_OUV.pdf, vyhledáno 22. 10. 2023. Dále také česky: *Památky s mezinárodním statusem*, dostupné z: <https://www.npu.cz/pamatky-mezinarodni-status>, vyhledáno 22. 10. 2023.

66 Obecné znění všech deseti kritérií obsahuje článek 77 Prováděcích směrnic, v českém znění pak *Památky s mezinárodním statusem*, dostupné z: <https://www.npu.cz/pamatky-mezinarodni-status>, vyhledáno 22. 10. 2023.



18



19

Obr. 18. Žatec, památková rezervace, náměstí Svobody – dům čp. 56. Charakteristické detaily střešní krajiny – volská oka indikující někdejší sušení chmele v půdních prostorách. Foto: Věra Kučová, 2016.

Obr. 19. Žatec, památková rezervace. Chmelnička při náměstí Svobody, ikonické místo pro chmelařské slavnosti; v pozadí synagoga. Foto: Karel Kuča, 2016.

Obr. 20. Žatec, památková rezervace, synagoga v pohledu z ochozu radniční věže. Foto: Věra Kučová, 2017.

tři obecná kritéria;⁶⁶ všechna tři byla přijata, což je rovněž velký úspěch. Definici OUV v plném znění obsahuje jak web Centra světového dědictví, tak i příslušná část webu NPÚ.⁶⁷ Argumentaci k těmto kritériím uvedme alespoň zjednodušeně:

Podle třetího kritéria představuje Žatec a krajina žateckého chmele „... výjimečné svědectví silné staleté kulturní tradice pěstování a zpracování celosvětově nejznámější odrůdy chmele, které se projevuje jak v jejích tradičních chmelnicích a budovách sloužících k sušení, balení, certifikaci a skladování chmele, stejně jako v souvisejících správních, kulturních a církevních stavbách“.

Podle čtvrtého kritéria jsou Žatec a krajina žateckého chmele „... vynikajícím příkladem monokulturní krajiny, jež zahrnuje mimořádné příklady zemědělské krajiny, staveb, architektonických a technologických souborů dokládajících různé metody nakládání s chmelem, které se zde vyvíjely od pozdního středověku a vyvrcholily v 19. století a na počátku 20. století“.

Podle pátého kritéria je Žatec a krajina žateckého chmele „... výjimečným příkladem tradiční zemědělské krajiny a tradičních lidských sídel spojených s pěstováním plodiny s velmi specifickými nároky na klima, kultivaci a zpracování“.



20

Závěrem

K popularitě českého chmele a krajiny s chmelnicemi u nás bezpochyby významně přispěl kultovní film *Starci na chmelu* ze začátku 60. let 20. století.⁶⁸ Chmel kromě toho znají desetitisíce přímých pamětníků chmelových brigád všeho druhu, ať již z jarních fází „nahazování drátků“ na konstrukce, zavádění rostlinek právě na tyto drátky, či z hlavních sezón sklizně – buďto česání ještě „postaru do větele“, nebo při obsluze moderních česacích strojů.

Příběh zakončený úspěchem lze vztáhnout zejména na završení mnohaleté snahy o získání prestižního statusu světového dědictví, o kterém členové spolku Chmelobrana začali psát do prvních projektů na počátku 21. století. V mnoha zemích, které připravují některou nominaci, se ustálilo rčení „cesta je cíl“ a toto heslo pomá-

halo i týmu připravujícímu žateckou nominaci při potřebě celý proces zopakovat. Již „na cestě“ se totiž objevovaly praktické výsledky zvýšené péče o toto dědictví, podpořené řadou projektů investiční i neinvestiční povahy. Právě pečlivě

■ Poznámky

67 UNESCO. World Heritage List: Žatec and the Landscape of Saaz Hops, <https://whc.unesco.org/en/list/1558/>; česky zde: NPÚ. Žatec a krajina žateckého chmele, <https://www.npu.cz/cs/pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatky-s-mezinarodnim-statusem/zatec>, vyhledáno 22. 10. 2023.

68 Základní charakteristika v Česko-slovenské filmové databázi (ČSFD): <https://www.csfd.cz/film/8026-starci-na-chmelu/prehled/>, vyhledáno 22. 10. 2023.



21



22



23

Obr. 21. Žatec, památková zóna, sladovna, jižní část v Masarykově ulici – průčelí z počátku 19. století. Jedinečné renesanční sladovně brozil ve druhé polovině 20. století zánik, byla opravena v letech 2010–2011 z prostředků IOP. Foto: Věra Kučová, 2019.

Obr. 22. Žatec, Nerudovo náměstí. Komplexní regeneraci památkové rezervace a památkové zóny doplnila nákladná proměna povrchu veřejných prostranství a ulic. Většinou nevyhovující, poškozený asfalt byl nahrazen kamennou dlažbou, která vytvořila důstojné okolí historické zástavby. Foto: Věra Kučová, 2020.

Obr. 23. Pečlivou regeneraci památkových území v Žatci doplnila i výměna všech smaltovaných cedulí označujících domy, ulice a náměstí. Nově indikují barevností i stylizovanými chmelovými hlávkami chmelářské dědictví města. Foto: Věra Kučová, 2017.

organizovaná příprava všech potřebných právních opatření, formulace rizikových faktorů a vize, hierarchie potřebných kroků a jejich usazení v čase i celkovém implementačním rámci, to vše je přínosem pro nominovanou lokalitu v zásadě bez ohledu na to, „jak to dopadne“. A pokud se úspěch dostaví, neměly by všechny přísliby a záměry zapadnout. Naopak, pozitivní náboj z úspěchu by se měl projevit aktivním zapojením všech, kdo třeba byli k nominaci skeptičtí, a součinností všech naplnit princip, který zavazuje k předání takového dědictví příštím generacím.

Lze rekapitulovat, že celý dlouhý nominační příběh byl provázen jak kolektivním definováním hodnot, stanovením priorit do budoucna, tak i mnoha památkovými úspěchy. Došlo k opravě řady památek, vzniku Chrámu chmele a piva, založení Fondu města, záchraně Mederova domu⁶⁹ a velké synagogy (obr. 20),⁷⁰ záchraně renesanční sladovny (obr. 21),⁷¹ opravě radnice a městské knihovny, až po významnou proměnu veřejných prostranství jak díky nové dlažbě (obr. 22), tak osazením jedinečných identifikačních smaltovaných tabulek pro názvy ulic a domů v památkové rezervaci i památkové zóně v Žatci se symboly chmelové hlávky (obr. 23). Ani v neveselých obdobích stagnace v covidových letech se nezastavila práce se školními dětmi v projektových týdnech posilujících jejich znalosti o městě. Proces byl provázen u jiných nominací nebývalým množstvím studentských projektů, nezištně zajištěných týmem Ústavu památkové péče FA ČVUT pod vedením Václava Girsy a Tomáše Eflera. Nelze zapomenout na četná osobní přátelství, která napomohla překonat nejednu kritickou situaci při dokončování nominační dokumentace. Dobrou atmosféru a rozumný nadhled ostatně symbolizuje i slogan,

kteří si místní kolektiv připravil pro okamžik úspěchu, a platí tedy obecně: Máme sklizenou!⁷²

Ing. arch. Věra KUČOVÁ
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
kucova.vera@npu.cz

■ Poznámky

69 Viz web *Mederův dům – Mederhaus*, dostupné z: <https://www.mederhaus.cz/>, vyhledáno 22. 10. 2023.

70 Dvouvěžová synagoga v Dlouhé ulici v severní části městského jádra je druhou největší v ČR, což svědčí o velikosti a prosperitě někdejší židovské komunity, jejíž podíl na obchodování s chmelem byl velmi významný. Po mnoha letech chátrání byla synagoga zásluhou nového vlastníka od roku 2013 opravována, v roce 2023 získala jednu z Cen NPÚ Patrimonium pro futuro.

71 Jedinečné renesanční sladovně hrozil ve druhé polovině 20. století zánik, opravena byla v letech 2010–2011 z prostředků IOP, projektu *Chrámy chmele a piva*. Viz *Památkový katalog: sladovna*, <https://pamatkovykatalog.cz/sladovna-18546867>.

72 Pod tímto sloganem prezentovalo zápis na Seznam světového dědictví Město Žatec hned po ohlášení výsledku v Rijádu. Viz <https://www.zatec-and-the-landscape-of-saaz-hops.com/cs/novinka/29-mame-skl-zeno>, vyhledáno 22. 10. 2023.